

De dierenwereld van Marken

(Staf afdeling Natuurbescherming van het Staatsbosbeheer)

Het artikel van A. N. Swart in *Natura* 55 vormt een gerede aanleiding om eens wat nader in te gaan op de betekenis van Marken in faunistisch opzicht. Het is n.l., zoals de schrijver van dit artikel terecht opmerkt, zeker de moeite waard om het „eiland” eens uit een niet-toeristisch oogpunt te bekijken.

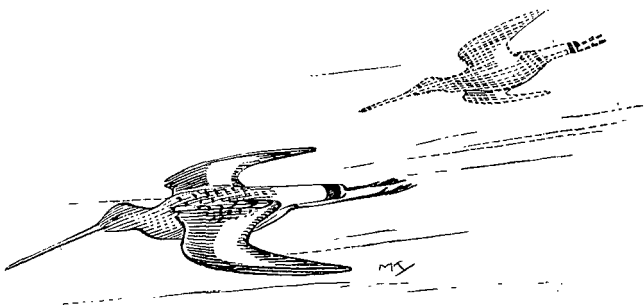
Dat de fauna van Marken in het verleden reeds de nodige aandacht heeft getrokken, bewijzen de publicaties van Op de Coul (1931) en Resoort (1943). Vooral laatstgenoemde publicatie is zeer uitvoerig. Zij bevat, behalve een overzicht van broed- en trekvogels, ook vele andere gegevens. Deze kunnen voor een goede bestudering van flora en fauna van het „eiland” van grote waarde zijn. Dit geldt b.v. voor de mededelingen over topografie, vegetatie, grondgebruik, te verwachten invloed van de droogmaking van geprojecteerde zuid-westelijke polder, zoutgehalte van de sloten en aanwezigheid van zoogdieren. Het voert uiteraard te ver om al deze gegevens hier min of meer letterlijk te citeren. Bovendien is er op Marken ongetwijfeld sinds 1943 wel een en ander veranderd. De invloed van de meer intensieve graslandcultuur op de weidevogelstand moge uit het navolgende overzicht blijken.

De voornaamste verandering is echter ongetwijfeld de verbinding, die Marken heeft gekregen met de vaste wal, door de dijk die werd aangelegd van 't Kruis naar de Nes. Marken is nu immers geen „echt” eiland meer! Het is nog te vroeg om precies te kunnen voorspellen, welke gevolgen dit zal hebben op de ontwikkeling van flora en fauna.

Dat er gevolgen zullen zijn, staat wel vast. De nieuwe dijk biedt immers stellig aan verschillende planten en dieren de mogelijkheid om op Marken door te dringen. Om de zoogdieren eens als voorbeeld te nemen:

Resoort vermeldde voor Marken alleen het voorkomen van: bruine rat, huismuis, noorse woelmuis, veldmuis en mol, soorten, die ook zijn opgenomen in een concept-artikel van Van Wijngaarden en Lensink. Laatstgenoemde auteurs delen verder nog mede, dat hen bij informatie is gebleken, dat éénmaal per schip met een partij takrijshout een bunzing op het eiland werd aangevoerd, terwijl verder enkele malen hazen over het ijs arriveerden. Beide soorten moesten hun uitstapje naar Marken overigens met de dood bekopen. Wij mogen zonder meer aannemen, dat zich — zo dit inmiddels al niet is gebeurd — binnen afzienbare tijd via de dijk weer verschillende zoogdiersoorten bij de permanente fauna van Marken zullen voegen. Dat hazen, egels, wezels en spitsmuizen hier bij zullen horen, is vrijwel zeker.

De noorse woelmuis zal op den duur stellig door de veldmuis worden verdrongen, een verschijnsel, dat ook op tal van andere plaatsen in ons land is vastgesteld. De toevoer van nieuwe veldmuizen via de dijk zal wellicht het definitieve einde van het voorkomen van de noorse woelmuis op Marken verhaasten. Er zijn hier nl. thans geen biotopen meer te vinden, die door een hoge vochtigheidsgraad voor veldmuizen ongeschikt zijn en waar de noorse woelmuizen zich dus eventueel zouden kunnen handhaven.

Wat de amphibieën betreft is, voor zover bekend, voor Marken alleen het voorkomen van de groene kikvors bekend. Daarentegen is de bruine kikvors een algemene verschijning op de nabijgelegen Nes, het buitendijkse land, bij Uirdam. Het zal stellig interessant zijn om na te gaan of zich ook in dit opzicht nog veranderingen zullen voordoen. Hetzelfde geldt overigens uiteraard voor verschillende andere diergroepen en zeker ook voor de planten.

Marken vormt in dit opzicht een ideaal studiegebied! Zelf besteedde ik tot dusverre eigenlijk alleen noemenswaardige aandacht aan de vogelbevolking.

Dit gebeurde tijdens een vijftal bezoeken, dat, na bestudering van genoemde literatuur, werd gebracht op de data: 26 mei 1954, 20 april en 29 mei 1956, 21 juni 1957 en 20 mei 1958. Bij elk van deze bezoeken werd een wandeling gemaakt rondom het eiland, terwijl tevens plaatselijk een kijkje werd genomen in het terrein. Dit laatste is meestal slechts op enkele plaatsen mogelijk, tenzij men de beschikking heeft over een polsstok of een boot. De binnendijkse graslanden zijn nl. van de dijk gescheiden door brede sloten, die als een soort van ringvaart vrijwel het gehele eiland omringen. Het is slechts incidenteel mogelijk om via een vlonder eens een kijkje te nemen op de graslanden. De dijk biedt echter de mogelijkheid om het grootste deel van het eiland duidelijk te overzien. Van deze mogelijkheid werd een dankbaar gebruik gemaakt om een kwantitatief en kwalitatief overzicht van de broedvogelbevolking samen te stellen. Gezien het geringe aantal waarnemingsdagen mag overigens worden aangenomen, dat dit overzicht vooral in kwantitatief opzicht geenszins volledig zal zijn.

Wat de soorten betreft: de lijst, die Swart publiceerde, klopt volgens mij precies, alleen meerkoet en spotvogel heb ik nog niet kunnen ontdekken. Resoort vermeldde, behalve de door Op de Coul en Swart genoemde soorten, nog een broedpoging van een paartje zomertalingen en het broeden van verscheidene kapmeeuwen in 1942 en verder dubieuze broedgevallen van gierzwaluw en fuut, resp. in 1942 en in 1941.

Daar de torenvalk door Resoort c.s. uitsluitend in de herfst werd waargenomen, mag als waarschijnlijk worden aangenomen, dat deze soort zich pas in latere jaren op Marken heeft gevestigd. Zelf zag ik overigens dit jaar voor het eerst torenvalken op het „eiland”, dus juist in het jaar, dat de soort volgens Swart niet tot broeden is gekomen (ik noteerde een baltend paartje op 20 mei). Als nieuwe soort zou ik nog willen vermelden

het broeden van een paar knobbelzwanen in 1958. De vogels in kwestie waren ongetwijfeld tam, maar de ervaring heeft geleerd, dat tamme knobbelzwanen en hun nageslacht gemakkelijk volkomen kunnen verwilderen. Het is in dit verband dan ook zeker nuttig om op het voorkomen van de soort te attenderen.

Het is verder stellig de moeite waard om eens wat meer te vermelden over de aantallen, waarin verschillende soorten broedvogels plegen voor te komen en hierbij een vergelijking te maken met de toestand van vijftien jaar geleden. Wilde eenden zijn een zeer gewone verschijning. Afgaande op het aantal waargenomen oude vogels, nesten en tomen jongen lijkt een schatting van $\pm$ tien broedparen zeker verantwoord. Resoort stelde in 1942 de aanwezigheid van verschillende paren vast, maar durfde zich gezien het voortdurende eierrapen niet aan een schatting te wagen.

Het broeden van slobbeenden, door Swart dubieus geacht, is, gezien de publicatie van Resoort, een bewezen feit. Resoort zag uitgehaalde eieren uit tenminste vier nesten en taxeerde, afgaande op meiwaarnemingen van oude vogels, het aantal broedparen in 1942 op tenminste tien. Zelf nam ik in 1956 op 20 april drie paren en op 29 mei twee $\sigma\sigma$ waar en zag in 1958 op 20 mei één σ . Afgaande op deze waarnemingen en de opmerkingen van Swart, moet het zeer wel mogelijk worden geacht, dat de stand van deze soort inmiddels hard achteruit is gegaan.

Zomertalingen zag ik niet, zodat deze soort (in 1942 broedvogel) wellicht weer van de broedvogellijst moet worden geschrapt. Hetzelfde geldt voor de fuut (die in 1941 op het eiland zou hebben gebroed).

Het broeden van scholeksters, door Swart dubieus geacht, is eveneens door Resoort aangetoond (1942: één à twee broedparen). In de jaren 1954-1958 waren steeds drie à vier paren aanwezig, die wellicht op het „eiland” hebben gebroed. Vermoedelijk is deze soort dan ook hier, evenals elders in ons land, in aantal toegenomen.

Van het waterhoentje broedt tegenwoordig waarschijnlijk één paar op het „eiland”. Op 29 mei 1956 ontdekten wij een nest met tenminste zes eieren in een sloot achter het sportveld. Resoort vermeldde voor 1942 twee broedparen.

Het aantal broedparen van de kievit is kennelijk eveneens toegenomen. Er broeden nl. de laatste jaren naar schatting tenminste dertig jaren op Marken, terwijl in 1942 het aantal broedparen volgens Resoort slechts acht à negen bedroeg. Een en ander houdt stellig verband met het feit, dat de oorspronkelijk op vele plaatsen zeer ruige begroeiing plaats heeft moeten maken voor een „normale” grasmat.

Ook de kemphanen zijn mogelijk in aantal toegenomen. Resoort beschreef deze nl. als broedvogel in niet groot aantal. Tegenwoordig is de kemphaan een gewone broedvogel. Het is overigens uiteraard moeilijk om van deze soort, die tot laat in het seizoen doortrekt en plaatselijk ook overzomert zonder te broeden, een enigszins betrouwbare aantalschatting te maken. Wij hebben echter kunnen vaststellen, dat gedurende de laatste jaren op Marken tenminste drie plaatsen te vinden zijn, waar zich in het voorjaar geregeld een groot aantal baltsende haantjes plegen op te houden. Deze kampplaatsen worden ook druk door hennetjes bezocht en er worden herhaaldelijk copulaties geconstateerd. Verder kan nog worden medegedeeld, dat op 21 juni 1957 twee jongen werden gezien en drie uitgevreten eieren werden

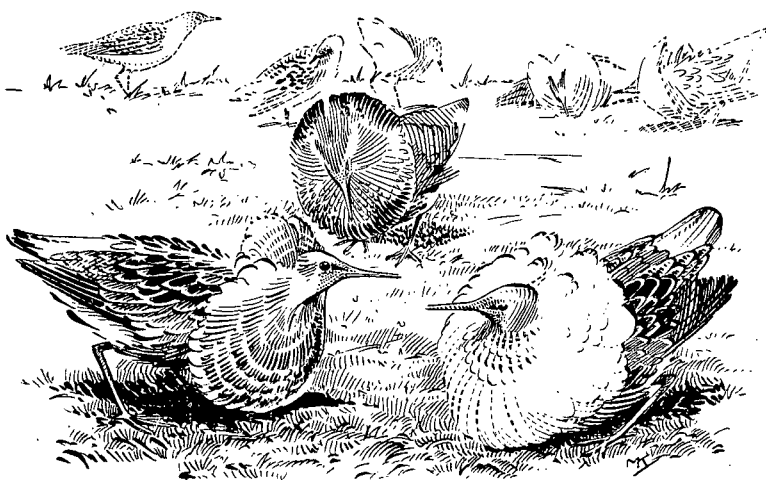
gevonden. Het aantal oude vogels varieerde tijdens de waarnemingen in de jaren 1954-1958 van minimaal 40♂♂ en 15♀♀ tot maximaal 60♂♂ en 50♀♀, hetgeen een voor ons land relatief groot aantal is.

Het aantal broedparen van de tureluur schommelde de laatste jaren wellicht tussen twintig en veertig, met, evenals bij de kemphaan, als topjaar 1956 en als minimum jaar 1954. Dit wijkt dus niet noemenswaard af van de schatting van Resoort, die voor 1942 ± 25 broedparen vermeldde. Het aantal grutto's is waarschijnlijk toegenomen, gezien het feit, dat Resoort het aantal broedparen in 1942 op vijf à tien taxeerde. In 1954 en 1956 waren tenminste elf, in 1958 twaalf à veertien broedparen aanwezig. Terwijl bij verschillende weidevogels dus een duidelijke vooruitgang valt te bespeuren, geven de kapmeeuwen en visdiefjes de laatste jaren een sterke achteruitgang te zien. Van eerstgenoemde soort nestelden in 1942 volgens Resoort tenminste 25 à 30 paren op het eiland. De laatste jaren heeft de soort, gezien waarnemingen van oude vogels, niet of hoogstens in een enkel paartje op Marken gebroed. Het aantal visdiefjes werd in 1942 eveneens op ± 30 geschat. In 1954 en 1956 was dit aantal wellicht zelfs nog wat groter. In 1957 en 1958 hebben echter hoogstens twee à drie paren op het eiland gebroed. De achteruitgang van het aantal kapmeeuwen en visdiefjes op Marken is wellicht te danken aan verhuizing naar de nabijgelegen Nes bij Uitdam, waar dit jaar in mei tenminste 40 paar kapmeeuwen en 30 paar visdiefjes broedende werden aangetroffen. Wat de oorzaak is van deze verhuizing, is vooralsnog niet duidelijk.

Het broeden van zwarte kraaien werd al in 1942 vastgesteld. Volgens door Resoort ontvangen inlichtingen zou reeds in 1941 een broedpoging hebben plaatsgevonden. Zelf zag ik in de jaren 1954-1958 steeds een paar.

Het aantal broedparen van spreeuw en huismus werd niet geteld. Er broeden echter stellig van beide soorten vele tientallen paren.

De veldleeuwrikkenstand wisselt wellicht van jaar tot jaar nogal. Zo werden b.v. op 26 mei 1954 15, op 29 mei 1956 8 en op 20 mei 1958 35 à 40 zingende exemplaren waargenomen. Hierbij dient overigens te

worden bedacht, dat in deze wellicht de weersomstandigheden mede een rol hebben gespeeld. Resoort volstond met de mededeling, dat de veldleeuwerik in 1942 overal een algemene broedvogel was, waarvan o.a. meerdere nesten met eieren of jongen werden gevonden.

Het aantal graspiepers beweegt zich wellicht in een dalende lijn. Resoort noemde de soort in 1942 een talrijke broedvogel, hoewel stellig minder gewoon dan de leeuwerik. In 1954, 1956 en 1958 werden resp. zes, vier en drie paren geteld. T.a.v. de gele kwikstaart werd o.m. opgemerkt, dat deze in 1942 plaatselijk zeer algemeen voorkwam. Dat dit ook nu in sommige jaren stellig nog het geval is, moge blijken uit het feit, dat in 1954, 1956 en 1958 resp. ± 15 , ± 100 en ± 40 broedparen werden genoteerd. Omtrent de oorzaken van deze grote schommelingen tasten wij voorlopig nog in het duister.

De witte kwikstaart werd reeds in 1942 door Resoort als een toekomstige broedvogel op het eiland gedoodverfd. In mei 1954 werden door mij één paar en één solitair exemplaar waargenomen. In mei 1956 werd een witte kwik met voer in de snavel waargenomen, die wellicht een nest met jongen had tussen de stenen van de dijkglouing. In 1957 en 1958 zag ik de soort zelf niet. Zij was toen echter volgens wachtmeester Benjamin van de Rijks-politie, die de vogels een warm hart toedraagt, stellig wel aanwezig.

Kleine karakieten noteerde ik bij geen enkel bezoek, zodat ik met Swart van mening ben, dat deze soort, evenals de rietgors, van de broedvogellijst moet worden geschrapt. Zij nog vermeld, dat Resoort in 1942 nog wel een zingende kleine karekiet aantrof, maar het broeden zeer dubieus achtte.

De spotvogel werd reeds in 1942 als nieuwe broedvogel op Marken vermeld. Zelf nam ik deze soort tot dusverre niet waar. Wachtmeester Benjamin deelde mede, dat hij in 1957 verschillende exemplaren had horen zingen in de tuintjes. Ook de merel was reeds in 1942 bekend als nieuwe broedvogel. Resoort twijfelde of er toen één of twee paren op het eiland nestelden. Zelf noteerde ik bij ieder bezoek een merel. Op 21 juni 1957 werden zelfs twee zingende exemplaren waargenomen.

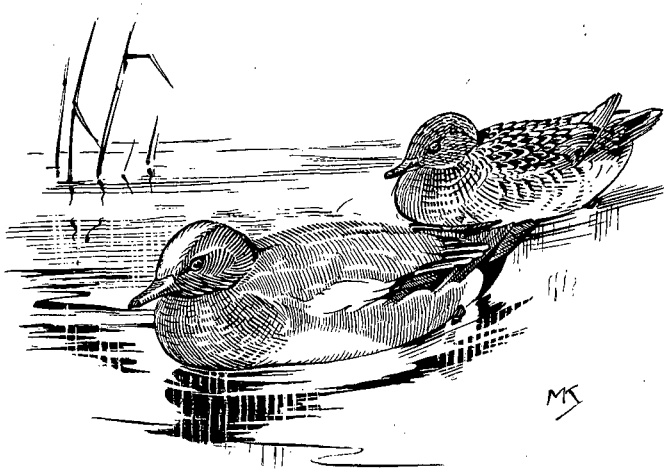
De boerenzwaluw is, evenals in 1942, een algemene broedvogel. Nauwkeurige kwantitatieve gegevens ontbreken echter. Wachtmeester Benjamin komt de eer toe, om als eerste nauwkeurige gegevens te hebben verzameld over de stand van de huiszwaluw. Hij kwam hierbij tot de conclusie, dat er in 1957 niet minder dan 72 bewoonde nesten aanwezig waren.

In 1958 bleek het aantal bewoonde nesten volgens inlichtingen uit dezelfde bron te zijn teruggelopen tot 62. Ook hier is dus wellicht sprake van een, inmiddels op zoveel plaatsen geconstateerde, achteruitgang. Overigens zal men in menige plaats in ons land jaloers zijn op die 62 nesten!

Tenslotte kan over de broedvogels nog worden medegedeeld, dat van de gierzwaluw, door Resoort als dubieuze broedvogel genoemd, door ons op 21 juni 1957 zes exemplaren werden gezien, waarmee overigens uiteraard het vermeende broeden nog geenszins bewezen is.

De door Resoort, al of niet terecht, alleen onder de trekvogels vermelde koekoek werd door mij op 20 mei 1958 voor het eerst op het eiland waargenomen.

Wij zien dus, dat op dit ± 250 hectaren grote „eiland” de laatste jaren wellicht meer dan 300 paar vogels plegen te broeden, behorende tot 21 verschillende soorten (hierbij is de knobbelzwaan meegerekend). Het aan-

tal trekvogels, dat het „eiland” bezoekt, kan dat van de broedvogels soms vele malen overtreffen. Bij het bezoek in april 1956 kreeg ik hiervan nog enige indruk. Er vertoefden toen o.m. 4 pijlstaarten, ± 750 topper-eenden en ± 100 smienten op het IJsselmeer vlak onder de kust, terwijl op het eiland zelf o.m. ± 50 fouragerende smienten, alsmede ± 600 kap-meeuwen, ± 900 visdiefjes, 10 zwarte sterns, 1 witgatje, 3 oeverlopers, 2 steenlopers en 1 boomvalk werden waargenomen. Het overzicht van Resoort vermeldt niet minder dan 93 soorten, die in het tijdvak van september 1941 tot en met maart 1943 op Marken zijn waargenomen. Hierbij zijn o.a. geoorde fuut, lepelaar, brilduiker, paarse strandloper, slechtvalk, velduil, beflijster, sneeuwgorz en ijsgorz. De hierbovengenoemde boomvalk ontbreekt in dit overzicht. Ook zijn er geen ganzenwaarnemingen vermeld. Dat deze er af en toe wel komen, is mij gebleken uit een gesprek met wachtmeester Benjamin. De soort is echter vooralsnog dubieus. Uit het voorgaande blijkt duidelijk, dat op Marken op natuurhistorisch gebied zeker het nodige te beleven valt. Het is bedoeld als een aansporing tot gedegen wetenschappelijk onderzoek en tevens als een tip voor diegenen onder ons, die menen, dat zij hun buitenlandse kennissen, die kemphaantjes willen zien, nergens beter heen kunnen sturen dan naar Texel.

Literatuur:

- Op de Coul, P. G., 1931: Avifauna van het eiland Marken. *Orgaan Club Nederlandse Vogelkundigen* 4, p.p. 1—13.
 Resoort, W. J., 1943: De avifauna van het eiland Marken, II, *Limosa* 16, p.p. 4—38.
 Swart, A. N., 1958: De broedvogels van Marken, *Natura* 55, p.p. 174—175.
 Wijngaarden, A. van en Lensink, B. M., 1959 (?): De verspreiding van de zoogdieren in de zuidelijke IJsselmeerpolders in 1957. (In druk; zal verschijnen in: *Zoölogische Mededelingen van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden.*)

Tekeningen: M. J. C. Kolvoort

Grutto's; Kemphaantjes; Smienten.